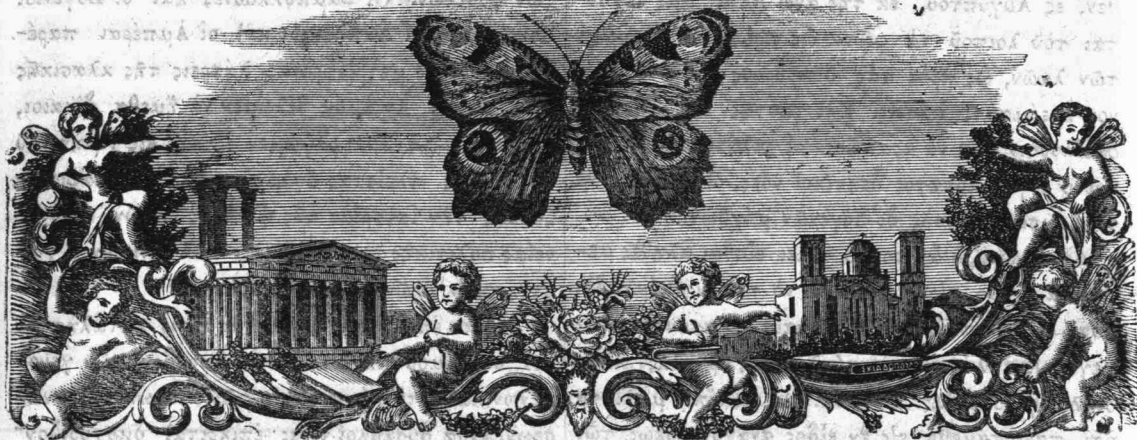

ΧΡΥΣΑΛΛΙΣ

ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ, ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΑ, ΠΟΙΚΙΛΑ.

ΤΟΜΟΣ Δ'. | 15 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ, 1866. | ΦΥΛΛΑΔΙΟΝ 91.

ΛΟΓΟΣ

Περὶ τῶν κατὰ τὸν 18'. αἰῶρα γερομένων ἀνακαλύψεων καὶ προσόδων περὶ τὴν ἀρχαίαν Ἑλληνικὴν καὶ Λατινικὴν φιλολογίαν, ἀναγνώσθεις ἐν τῇ γερικῇ τῆς Γαλλικῆς Ἀκαδημίας συνεδριάσει τῇ 14 Ἀδούστου 1866 ὑπὸ Αἰμιλίου Ἐγγερ, μεταφρασθεὶς δὲ ὑπὸ Ἰ. Καρασούτσα.

Οἱ περὶ τὴν ἀνατολικὴν ἀρχαιομάθειαν ἀσχολούμενοι συνάδελφοι ἡμῶν πολλὴν ἀνάγκην δὲν ἔχουσι νὰ παρορμώσιν ἑαυτοὺς καὶ ἀλλήλους πρὸς τὰ ἔργα αὐτῶν, ἢ νὰ διεγείρωσι τὴν κρινὴν προσοχὴν, καταδεικνύοντες τὴν ὁλονὲν αὐξοῦσαν πρόσδον τῶν σπουδῶν των. Πᾶσα ἡμέρα ἐπεκτείνει τὸν κύκλον αὐτῶν διὰ νέων λαμπρῶν ἀνακαλύψεων, πᾶσα ἡμέρα κομίζει καὶ νέαν ἀφθονον ἀρχαιολογικὴν ὕλην ἄγνωστον εἰς τοὺς πρὸ ἡμῶν. Πόλεις, βασιλεία, δυναστεία, γλώσσαι, φιλολογίαί, πλουτίζουσιν ἀπὸ ἐνὸς ἡδὴ αἰῶνος τὸ κράτος τῆς ἀνατολικῆς πολυμαθείας, καὶ οἱ ταύτην καλλιεργοῦντες ὑπερηφάνως ἐπιδεικνύουσι τόσα τοῦ παρελθόντος χρόνου πλοῦσια λάφυρα, σωρευόμενα ἐνώπιόν των, ὡς ἡ βασιλίσσα ἐκείνη τῆς

Καρχηδόνας ἣν ὁ Βιργίλιος περιγράφει ἀναρτῶσαν εἰς τοῦ ἀνακτόρου τῆς τὰ τεῖχη πολυαριθμῶν λαῶν τὰ δῶρα.

Dona recognoscit populorum aptatque superbis Postibus.

Τὰ ἡμέτερα μουσεῖα εἶναι αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ πηγή τῶν κατακτήσεων τούτων εἰκόν. Τὸ Λουβρον περιέχει σήμερον διὰ τὴν Αἴγυπτον, διὰ τὴν Ἀσσυρίαν, τὴν Ἑτρούριαν, τὴν Ἀμερικὴν τόσα χωριστὰ μνημεῖα, ὧν ἕκαστον ἀντιπροσωπεύει καὶ ἓνα ὁλόκληρον πολιτισμὸν, ἐπαγωγότατον ἀληθῶς, ἔστω καὶ μόνον διὰ τὸ καινοφανὲς αὐτοῦ καὶ διὰ τὰ δυσχερῆ προβλήματα ἅτινα εἰς τὴν κριτικὴν προβάλλει.

Οἱ περὶ τὰ ἑλληνικὰ καὶ λατινικὰ γράμματα καταγινόμενοι ὑπάρχουσιν ὀλιγώτερον εὐτυχεῖς. Ἡ ἐπιστήμη τῶν κλασικῶν καλουμένων γλωσσῶν καὶ φιλολογίων, καίτοι πρὸς ἡμᾶς οὐκ εὐεργετή, λαλεῖ ὁμως περὶ ὅχι τόσον νέων πραγμάτων. Πολλοὶ τὴν ὑποπεύουσι ὅτι ἄλλο δὲν καμνεῖ εἰμὴ νὰ ἐπαναλαμβάνη κοινοὺς τόπους, καὶ ὅτι πρὸ πολλοῦ ἤδη στρέφεται ἐντὸς κύκλου τετριμμένων καὶ ψυχρῶς ὠφελίων γνώσεων. Ἰδοὺ τί οὗτοι λέγουσιν. « Ἡ Ἑλλὰς καὶ ἡ Ῥώμη μέγα βεβαίως συνετέλεσαν πρὸς τὴν ἡμετέραν σοφὴν ἐκπαίδευσιν ἄλλ' ὅ,τι εἶχον νὰ πράξωσι τὸ ἐπραξαν ἤδη ὅλα τὰ μνημεῖα, ὅσα δὲν ἀπωλέσθησαν, τῆς μετ'

ἡμῶν στενῶς συνδεομένης ἀρχαιότητος ταύτης, ὑπάρχουσι τὴν σήμερον γνωστὰ ὅλα τὰ κείμενα μετεφράσθησαν, ἐξηγήθησαν, ἀνελύθησαν ἀκούοντες καὶ κατ' εὐχὴν. Οὐχὶ λοιπὸν ἐντεθεὶν, ἄλλοθεν, ἐξ Αὐγύπτου, ἐκ τῆς ἄνω Ἀσίας μᾶς ἔρχονται τοῦ λοιποῦ τὰ φῶτα ὡς πρὸς τὴν ἱστορίαν τῶν λαῶν, ὡς πρὸς τὰς διαφοροὺς τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος φάσεις. Ἐπὶ ταύτας τὰς σπουδὰς ὀφείλουσιν ἡδὴ νὰ τραπῶσιν οἱ φιλότιμοι καὶ γονίμου ἐργατικότητος δεκτικοὶ νέες, οἱ θέλοντες νὰ τιμῇωσιν ἑαυτοὺς δι' εὐγενῶν μόθων. »

Δὲν γνωρίζω ἂν τοῦτο θέλει εἶσθαι ἀληθὲς μετὰ ἓνα ἢ δύο αἰῶνας, κατὰ τὸ παρὸν ἀκόμη δὲν εἶναι ἐξ ἐναντίας ἡ τελευταία ἑκατονταετηρὶς μεγάλως ἐπλάτυνε τὸν κύκλον τῆς ἀρχαίας κλασικῆς φιλολογίας. Δύναται τις νὰ εἴπῃ μάλιστα ὅτι παριστάμεθα εἰς ἓν εἶδος ἀναγεννήσεως τῶν ἑλληνικῶν καὶ λατινικῶν γραμμάτων, ἂν διὰ τῆς λέξεως ταύτης πρέπει νὰ ἐννοῶμεν τὴν ἀνεύρεσιν καὶ δημοσίευσιν κειμένων, ἅτινα ἐθεωροῦντο ὡς διὰ παντὸς ἀπολεσθέντα, προσθέτω δὲ (καὶ περὶ τούτου θέλω ἐξηγηθῆ εἰς τὸ τέλος) ἂν διὰ τῆς λέξεως ἀναγέννησις σημαίνεται ἡ ἀνάπτυξις νέου πνεύματος ἐν τῇ κριτικῇ, ἡ ἐφαρμογὴ νέων μεθόδων ἐν τῇ ἐρμηνείᾳ τῶν ἀρχαίων γνωστῶν κειμένων μνημείων.

Πολλάκις περιέγραψαν μετὰ θαυμασμοῦ τὴν μοναδικὴν ἐκείνην ἐποχὴν, καθ' ἣν ἡ Εὐρώπη εἰδὲν αἶφνης νὰ ἀναφανῶσι καὶ διὰ τῆς τυπογραφίας νὰ διαδοθῶσι τὸσαῦτα ἀριστουργήματα τῆς ἑλληνικῆς καὶ λατινικῆς φιλολογίας, καθ' ἣν ἡ ὑπὸ τοῦ μεσαιῶνος κακῶς γνωριζομένη ἀρχαιότης ἐπέχυσε διὰ μιᾶς ἄφθονον φῶς εἰς τὴν προσηγορευμένην πορείαν τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος. Εἰς τὸν αἰῶνα τῶν Μεδίκων ἐσκόπευε κατ' ἀρχὰς ὁ Βαρθελεμῆς νὰ θέσῃ τὴν σκηνὴν τῆς ἱστορικῆς καὶ φιλολογικῆς μυθιστορίας, ἥς παραιτήσας ἀργότερα τὸ σχέδιον ἔγραψεν ἄντ' αὐτῆς, εἰς τὸ αὐτὸ πάντοτε εἶδος τοῦ λόγου, ἕτερον βιβλίον, τὴν περίφημον *Αραχάρσιδος Περιήγησιν*. Σῶζεται μάλιστα λαμπρὸν τι δοκίμιον τοῦ ἐπὶ πολλὸν χρόνον προσμεριδισαντος, εἰς τὸν Βαρθελεμῆν σχεδίου. Ὁ 10^{ος} αἰὼν δὲν θέλει ἴσως διεγείρει εἰς τοιοῦτον βαθμὸν τὸν ἐνθουσιασμὸν τῶν σοφῶν μυθιστοριογράφων, καὶ ὅμως κατ' αὐτὸν πολλὰ τῆς καλῆς ἀρχαιότητος προϊόντα ἀνέκυψαν εἰς τὸ φῶς, αἱ δὲ ἀνακαλύψεις αὗται ἱκαναὶ ἦσαν νὰ διεγείρῳσι μετὰ χρι περιπαθείας τὴν κοινὴν προσοχὴν, ἂν δὲν ἐπὶ πᾶσι τὸν τρόπον τινὰ ἐκλείψιν ὡς ἐκ τῆς ἀσυγκρί-

του λαμπρότητος ἦν, κατὰ τὴν αὐτὴν τοῦ χρόνου περίοδον, ἔρριπτον ἐπὶ τοῦ κόσμου αἱ ἐργασίαι τῶν ἀνατολικολόγων, καὶ ἔτι μᾶλλον αἱ τῶν γεωμετρῶν, τῶν ἀστρονόμων, τῶν χημικῶν καὶ τῶν φυσικῶν. Οἱ Σαρμπολλίωνες καὶ οἱ Εὐγένιοι Βουρνούφοι, οἱ Λαπλάκιοι καὶ οἱ Ἀμπέραι παρέβλαψαν τοὺς μετρίοφρονες λάτρεις τῆς κλασικῆς φιλολογίας. Ἄν ὅμως θέλωμεν νὰ ἡμεῖθα δίκαιοι, ὀφείλομεν νὰ ἀναγράψωμεν ἐπίσης εἰς τιμὴν τοῦ 10^{ου} αἰῶνος πλείστας ὅσας ἀνακαλύψεις διαφωτισούσας τὴν ἱστορίαν τῆς ἀληθοῦς ἡμῶν οἰκογενείας πολιτικῆς τε καὶ ἠθικῆς, τῶν ἐθνικῶν ἢ χριστιανικῶν λαῶν ἡμῶν τῆς Δύσεως.

Τοῦτο ἐπεθύμουν νὰ καταστήσω καταληπτὸν διὰ συντόμου ἐκθέσεως τῶν προόδων τῶν γενομένων κατὰ τὸ μέρος τοῦτο τῶν ἀνθρωπίνων γνώσεων, ἐνθα δύσκολοί τινες ἐπικριταὶ δυσχυρίζονται ὅτι ἄλλο πρὸ πολλοῦ δὲν πράττομεν ἢ νὰ ἀναδιφῶμεν τὰς ὑπὸ τῶν πρὸ ἡμῶν ἀνεωγμένας καὶ καθημαζευμένας τρίβους.

Ἡ Γαλλία (πῶς νὰ μὴ τὸ εἶπω μετ' ὑπερηφανείας ;), ἡ Γαλλία πρώτη ἔδωκε τὸ σύνθημα τῆς τῶν γραμμάτων ἀνακαινίσεως ταύτης. Ἐπὶ ἀπὸ τοῦ 1784 ἡ τῆς φιλολογίας Ἀκαδημία εἶχε συλλάβει τὴν εὐτυχὴ ἰδέαν νὰ καταστήσῃ μεθοδικώτερον γνωστὰ, δι' ἐκδόσεως λεπτομερῶν περιγραφῶν καὶ ἀποσπασμάτων, τὰ κυριώτερα τῶν βιβλιοθηκῶν μας χειρόγραφα, καὶ ἡ κυβέρνησις τοῦ 18^{ου} Λουδοβίκου συνέστησε, κατ' αἴτησιν αὐτῆς, εἰδικὴν ἐπιτροπὴν ὅπως συντάξῃ καὶ δημοσιεύσῃ τὴν περιβόητον καταστάσαν συλλογὴν ὑπὸ τὸν τίτλον « *Χειρογράφων Σημειώσεις καὶ Ἀποσπάσματα*. » Ὁ πρῶτος τόμος ἐξεδίδετο ἐν ἔτει 1787, ὁπότε, ταυτοχρόνως σχεδόν, ἐν τῶν μελῶν τῆς ἐπιτροπῆς, ἀπὸν τότε ἐκ τῆς Γαλλίας, ὁ Δάνσος Βιλλοισὼν, παράδειγμα σπάνιον πολυμαθείας εἰς τόσον νεαρὰν ἡλικίαν, ἀνεύρισκε μεταξὺ τῶν τοῦ Ἀγ. Μάρκου τῆς Βενετίας θησαυρῶν ὁγκῶδες τεῦχος σχολίων εἰς τὴν Ἰλιάδα, τὸ ἐξ ὧν τῶν ποιημάτων τὰ μάλιστα γνωστὸν, τὰ μάλιστα θαυμάζομενον, καὶ τὸ παντὸς ἄλλου συχνότερα ὑπομνηματισθέν.

Ὁ τίτλος οὗτος δὲν εἶχε τι λίαν ἐπαγωγὸν κατὰ πρῶτην ὄψιν, ὀλίγα ἰδίως ἔπῃ ἀφοῦ ἡ ἀνακάλυψις τοῦ εἰς Δήμητραν ὕμνου, τοῦ ὑπὸ Ριγκινίου ἐκδοθέντος ἐν ἔτει 1780, εἶχε τόσον ζωηρῶς συγκινήσει τοὺς ἑλληνιστάς. ἑκατοντάδες τινὲς ὠραίων στίχων χαρακτῆρος καὶ ἀρχαϊότητος ὅλως ὁμηρικῆς, δὲν ἤζιζον ἀρὰ γε πλείους

ρον ἐνὸς ὀγκώδους τόμου σχολίων γραμματικῶν ; Ἀλλὰ τῆς Βενετίας τὸ χειρόγραφον περιλαμβάνει σύνοψιν ὅλων τῶν ἐπὶ τοῦ ὁμηρικῶς κειμένου ἐργασιῶν τῶν ἀρχαίων κριτικῶν ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Ἀλεξάνδρου μέχρι τῶν Ἀντωνίνων. Πρώτην φοράν δεικνύει εἰς ἡμᾶς ὁποίας περιπετείας ὑπέστη τὸ σεβαστὸν κείμενον, διὰ τίνων διασκευῶν διήλθε πρὶν περιέλθῃ μέχρις ἡμῶν καθιστᾷ ἡμᾶς οὕτως εἰπεῖν κοινωνοὺς καὶ αὐτηκοὺς τῶν σοφῶν συζητήσεων, τῶν ἐπὶ πολλὸν χρόνον ἐγερθεισῶν ὡς πρὸς τὸ ἀντικείμενον τοῦτο ἐν ταῖς σχολαῖς τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ Περγᾶμου. Ὑπὸ τὴν ὕφην τῆς ἐπικῆς ἐνότητος, λαβοῦσαν διὰ παντὸς πλέον τὸ ὀριστικόν τῆς σχῆμα, διορθῶμεν τὴν ὀψιαιτέραν καὶ πολλᾶκις τολμηρὰν διορθωτικὴν ἐργασίαν πολλῶν χειρῶν, τὰς ὁποίας ἐνομιζόμεν μέχρι τοῦδε εὐλαβεστέρας πρὸς τὸ ποίημα τοῦ γηραιοῦ τῆς Ἰωνίας αἰδοῦ.

Τοιοιουτρόπως ἀνεσηκόνετο, ἂν καὶ ἀτελῶς ἔτι, ὁ καλύπτων τὴν πρώτην καταγωγὴν τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς ἐποποιίας πέπλος. Ἐνώπιον τῆς κριτικῆς ἀνοίγοντο νέοι ὀρίζοντες, καὶ εἰς τούτους εἰσέδυτε κατόπιν μετὰ ζήλου καὶ περιεργείας παρὰ τὸλμου ἐνίοτε, ὑπολαβοῦσα ὅτι εἶδε πράγματα, τὰ ὁποῖα μᾶς εἶναι διὰ παντὸς ἴσως ἀπηγορευμένον νὰ γνωρίσωμεν ἀσφαλῶς. Ἀλλ' ἐκ τῶν ἐκδρομῶν τούτων, ἔστω καὶ παρακεκινδυνευμένων, εἰς ἐποχὰς τόσον μακρυνὰς καὶ σκοτεινὰς ἐπαυλθε μετ' ὀρθοτέρας γνώσεις ὡς πρὸς τὸ πνεῦμα τῆς ἀρχεγονοῦ ἑλληνικῆς ποιήσεως, καὶ μετ' ὑπερποτε πλειότερον πρὸς τὰ ἀριστουργήματα ἐκεῖνα θαυμασμόν. Ὁ Βιλλαισῶν, ὁ πρῶτος ἐκδοὺς τὴν συλλογὴν τῶν ὑπομνηματισμῶν, τὴν κοινῶς καλουμένην Σχόλια τῆς Βενετίας, οὐδέποτε προσέδεν ἴσως ἀκριβῶς πόσον σπουδαίαν ὑπηρεσίαν προσέφερον εἰς τὰ γράμματα. Λέγουσι μάλιστα ὅτι καὶ ἐπτοήθη ἰδὼν ποῖαν ὁ Οὐόλφιος καὶ οἱ ἐκείνου μαθηταὶ ἐκκαμνον χρῆσιν τῶν σχολίων του, προσβάλλοντες δι' αὐτῶν τὴν ὀρθοδοξίαν τῶν περὶ Ὁμήρου παραδεδεγμένων κλασικῶν θεωριῶν. Ἀλλὰ δὲν εἶν' αὐτὸ τὸ πρῶτον παρὰδειγμα ἀνακαλύψεως ἥτις διέψευσε τοῦ αὐτουργοῦ τῆς τὰς ἐλπίδας, ἔστω καὶ διὰ μόνον τὸν λόγον ὅτι ὑπερηκόντισεν αὐτάς. Φιλολόγος τῆς ἀρχαίας σχολῆς ὁ Βιλλαισῶν εἶχε, χωρὶς νὰ τὸ θέλῃ, χορηγήσει ὅπλα εἰς τὴν νέαν σχολήν. Ἐννοεῖται λοιπὸν οἰκοθεν πόσον τοιαύτη ἐπιτυχία τῷ ἦτο ὀχληρά. Ἡμεῖς ἱστάμεθα σήμεριν πολλὸ εὐθετώτερον ὅπως κρίνομεν τὴν φιλολογικὴν ἐπανάστασιν, ἣν ἐκεῖνος

προπαρεσκευάσῃ, καὶ ἀσμένως τάσσομεν τὴν δόξαν αὐτοῦ ὡς ἐκδότου ὑπεράνω τῶν τῆς συνειδήσεώς του ἐνδοιασμῶν.

Περὶ τούτων χρόνων μεταλλεῖον ἄγνωστον τέως ἡνοίγετο εἰς τῶν ἑλληνιστῶν τὰς ἐρεῦνας, λέγω τοὺς παπύρους τοὺς εἰς Ἡράκλειον εὐρεθέντας. Γνωστὸν εἶναι ὅτι ἐξ αὐτῶν τῶν πρώτων ἀνασκαφῶν τῶν γενομένων ἐντὸς τοῦ εὐρυχώρου τάφου, εἰς ὃν παρεχώσθη πρὸ χιλίων ὀκτακοσίων ἐτῶν ἡ πόλις ἐκεῖνη, ἀνευρέθησαν πολλαὶ ἑκατοντάδες ἐλικτῶν παπύρων, περιεχόντων ἑλληνικὰ κείμενα καὶ τινὰ λατίνων συγγραφέων ἀποσπάσματα. Οὐδέποτε τοιαύτη τύχη ἐπαρουσιάσθη εἰς τοὺς ἀρχαιολόγους. Τὰ χειρόγραφα ἐκεῖνα ἦσαν ὅλα δυστυχῶς ἀπνθρακωμένα. Καὶ ὅμως διὰ θαυμάτων ὑπομονῆς, καὶ χάρις εἰς εὐφυστάτας μεθόδους, κατ'ὥρθωσαν ν' ἀνελίξωσι, ν' ἀναγνώσῃσι μέγαν αὐτῶν ἀριθμῶν, καὶ δὲν ἐβράδυναν νὰ ἐννοήσωσιν ὅτι εἶχον ὑπ' ὄψιν ἄγνωστα τέως στοιχεῖα τῆς φιλολογικῆς ἱστορίας τῆς Ἑλλάδος. Μεγάλη ὑπῆρξε τῶν σοφῶν καὶ αὐτῶν ἔτι τῶν ἀπλῶν περιουσιῶν ἡ συγκίνησις ὡς ἐκ τῆς σπουδαιότητος καὶ ἀπροσδοκῆτου ἀνακαλύψεως. Ὁ ἀββᾶς Βαρθελεμῆς, ὅστις ἔτυχε τότε περιηγούμενος ἐν Ἰταλίᾳ, ἀνεκοίνωσε τὸ πρᾶγμα εἰς τὴν Γαλλίαν, καὶ ὅσα περὶ τούτου δημοσίᾳ εἶπε διήγειραν ἐλπίδας μεγάλας αἰτινας ὅμως δὲν ἐπραγματοποιήθησαν. Οἱ τὰ θαυμάσια ἐκεῖνα φυλάσσοντες τὸν εἶχον ἀφήσει νὰ εἶδῃ δείγματά τινα λίαν ἐπαγωγὰ, πρὸς τὰ ὁποῖα δὲν ἀνταπεκρίθησαν αἱ περαιτέρω αὐτῶν δημοσιεύσεις. Μετὰ τὸν Βαρθελεμῆν, γυνή τις εὐγλωττος, ἥτις δὲν ἐγίνωσκε μὲν τὴν ἑλληνικὴν, ἀλλὰ διὰ τῆς μεγκλοφυίας εἶχε κατορθώσει νὰ ἐννοῇ καὶ νὰ κρίνῃ πολλὰ κατὰ τὸν Ὁμήρου καὶ τὸν Σοφοκλέα, ἵστατο μετὰ θρησκευτικῆς εὐλαβείας ἐνώπιον τῶν ἀφώνων σελίδων ἐκείνων, καὶ εἰς ἐν μισυστόρημα ἔνθα ἀπειταμύθησαν πολλὰ τῆς περιουσίας τῆς ἀναμνήσεως ἑδραφεῖ « Φύλλα τινὰ κεκαυμένα . . . τὰ ὅ » ποῖα καταγίνονται νὰ ἐκτυλίξωσιν εἰς Πορτί » κους, εἶναι ὁ μόνος ὑπολειπόμενος διερμηνεύς » μεταξὺ ἡμῶν καὶ τῶν θυμάτων, ὅσα τὸ ἦφαι » στειον, ὁ χθόνιος οὗτος κεραυνὸς, κατηνάλωσε. » Διερχόμενός τις παρὰ τὴν τέφραν ταύτην, τὴν » ὑπὸ τῆς τέχνης ἀναζωογονουμένην, τρέμει καὶ » ν' ἀναπνεύσῃ, μήπως μία πνοὴ διασκορπίσῃ τὴν » κόνιν, ἐφ' ἧς εὐγενεῖς ἰδέαι ὑπάρχουσιν ἴσως εἰ » σέτι ἐγκεχαραγμένα. » Πραγματικῶς ἡ τοῦ Ἡρακλείου Ἀκαδημία, καθιδρυθεῖσα ἐπὶ τῷ σκοτ

πῶ νὰ συλλέξῃ καὶ ἐξηγήσῃ τὰ εἰς τὸ φῶς ἀνερχόμενα μνημεῖα ταῦτα τοῦ ἀρχαίου βίου, εἶχεν ἤδη ἀρχίσει τὴν ἐπίμοχθον αὐτῶν ἐξιχνίασιν. Ἐπὶ τινων φύλλων ἀνέγνω τὸνομα τοῦ Ἐπικούρου, τὸ τοῦ Μητροδώρου, τὸ τοῦ Φιλοδήμου, ἀνέγνω φράσεις, σελίδας ὅπου ὁ εἰρμός τῶν ἐννοιῶν ἀπέβαινε ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἐπαισθητός. Δὲν ἦτο ἀμφιβολία ὅτι εἶχον ἀνὰ χεῖρας τὴν συλλογὴν τῶν βιβλίων ἐπικούρειου τινὸς φιλοσόφου. Ἡ φιλοσοφία αὕτη δὲν μᾶς ἦτο μέχρι τοῦδε γνωστὴ εἰμὴ ἐκ τριάκοντα σελίδων τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς, ἐκ τινων ὥραίων ἀναλύσεων τῶν δογμάτων αὐτῆς ἀπαντωμένων ἐν τοῖς διαλόγοις τοῦ Κικέρωνος, καὶ ἐκ τοῦ θαυμαστοῦ ποιήματος τοῦ Λουκρητίου. Ἄν τώρα κρίνωμεν ἐκ τῶν πρωτοτύπων τοῦ Ἐπικούρου περικοπῶν « αἱ εὐγενεῖς ιδέαι » τὰς ὁποίας προσεδόκα ἡ Κυρία Στάελ, δὲν ἦσαν τόσον συχναὶ εἰς τὴν φιλοσοφίαν ταύτης τῆς Σχολῆς. Τούναντίον, οὐδὲν μονοτονώτερον οὐδὲ μᾶλλον ἄχαρι τῆς ἐπικούρειου πεζογραφίας, πιστὴ εἰκὼν φιλοσοφίας περιοριζούσης τὴν μὲν φυσικὴν εἰς τὸν χυδαῖότατον ἀτομισμόν, τὴν δὲ λογικὴν εἰς τρεῖς τέσσαρας κανόνας ἀσυναρτητούς, τὴν δὲ ἠθικὴν εἰς τὴν ζήτησιν τοῦ εὖ εἶναι δι' ἐπιδεξίως μεμετρημένης χρήσεως τῆς ἡδονῆς. Τοῦ Ἡράκλειου τὰ χειρόγραφα δὲν μετέβαλον πολὺ τὰς ὡς πρὸς τὸ ἀντικείμενον τοῦτο ιδέας ἡμῶν. Τεμάχιά τινα τῆς περὶ *Φύσεως Ὀντων* μεγάλης τοῦ Ἐπικούρου Πραγματείας συνετέλεσαν μόνον εἰς τὸ νὰ καταδείξωσιν ἔτι μᾶλλον τὴν ποιητικὴν δύναμιν τοῦ Λουκρητίου, κατορθώσαντος νὰ ἐμφυσήσῃ πνεῦμα ζωῆς εἰς τόσον ψυχρὰς καὶ τόσον ξηρῶς ἡρμηνευμένας ἐπινοίας. Ὅσον μέρος ἡδυνήθησαν ἐπειτα ν' ἀναγνώσωσιν ἐκ τῶν περὶ *Ρητορικῆς, Μουσικῆς καὶ Ποιητικῆς* συγγραμμάτων τοῦ Φιλοδήμου ἐφανερώσει νέας ἐφαρμογὰς ἐπικούρειων τινῶν ἀξιωματῶν, καὶ οὐχὶ ἄνευ ἐνδιαφέροντος οἱ φιλοσοφούντες ἐπανεῦρον καὶ ἐνταῦθα τὰ ἔχνη τῶν οἰκτρῶν ἐκείνων θεωριῶν, ἐν αἷς διαβάλλονται πάνσαι αἱ ἐλευθέριοι τέχναι, καὶ παραγνωριζομένης τῆς ἀληθῆς σπουδαίας αὐτῶν ἀρετῆς, ἀφίεται τὸ πολὺ εἰς αὐτὰς ἡ μάταια τιμὴ νὰ τέρπωσιν, ἄνευ ἠθικοῦ καρποῦ, ψυχὰς ὑπὸ ἰδιοτελείας καὶ τοῦ στενωπώτατου ἐγωῖσμοῦ κατακρατούμενας. Τὸ ἄχαρι καὶ χυδαῖον τοῦ ὅπου ἦτο ἐνταῦθα ἄξιον ἀληθῶς τῶν τοῦ συγγραφέως ιδεῶν. Ὅσον ἄτοπος κατ' οὐσίαν καὶ ἂν ἦναι παραδοξολογία τις, δύναται νὰ περιβληθῇ χάριν τινὰ καὶ θέλγητρον ὑπὸ τὸν κάλαμον εὐφυοῦς ἀνθρώπου. Ἀλλὰ τὴν

ἐπικούρειον παραδοξολογίαν δὲν σῶζουσιν οὐδὲ τοῦλάχιστον τοῦ λεκτικοῦ αἱ χάριτες. Παράδοξον πρᾶγμα! ὁ Φιλόδημος, οὗτινος ἔχομεν ἄλλως ἐπιγράμματα τινα ἀρκετὰ κομψῶς ἐστιχουργημένα, λησμονεῖ πεζογραφῶν ὅλην τὴν εὐφυΐαν του. Ὅπου ἐζήτουν συγγραφέα εὐρηκαν ἕνα προσήλυτον. Τὸ ἀνέλπιστον τοῦτο ἐψύχρανε πολὺ τῶν ἀνθρώπων τὸν ζῆλον, καὶ τὴν ἐκ τούτου δυσάρεστον ἐντύπωσιν δὲν ἐξήλειψαν πλέον αἱ περαιτέρω γενόμεναι ἀνακαλύψεις.

Εὐτυχῶς ἡ ἐπικούρειος βιβλιοθήκη, ἡ ὑπὸ τῆς ἐκρήξεως τοῦ Βεσουβίου εἰς Ἡράκλειον ἐνταφιασθεῖσα, δὲν ἦτο ἡ μόνη ἐν Ἰταλίᾳ ἥτις διεφύλαττε θησαυροὺς ἀνεξερευνήτους ἔτι. Γνωστὸν ὅτι αἱ βιβλιοθήκαι τῆς Βενετίας, τῆς Φλωρεντίας καὶ τῆς Ρώμης φρουροῦνται μετὰ μερίστης προσοχῆς καὶ ἐθελαικειθείας, ἥτις φθάνει μέχρι ζηλοτυπίας. Ἀλλὰ καὶ ἐλευθεριώτερον ἂν ἦσαν ἀνεωγμένα, μόνον εἰς φιλολόγους ἀνήκει ν' ἀναδιφήσωσιν ἐπιτυχῶς τὰ ταμεία τῶν χειρογράφων, νὰ διακρίνωσι τὰ ἐκδεδομένα ἀπὸ τῶν ἀνεκδότων, καὶ πάλιν ἐκ τούτων νὰ ἐκλέξωσι τὰ δημοσιεύσεως ἄξια. Ἰπάρχει μάλιστα μία χειρογράφων τάξις ἣν μόνον παλαιογράφοι δεξιοὶ δύνανται καρποφόρως νὰ διερευνήσωσι, *παλίμψηστα*, ἥτοι τὰ δις χρησιμεύσαντα περγαμνὰ, ὧν οἱ ἀντιγραφεῖς ἀπέπλυναν τὴν ἀρχαιοτέραν γραφὴν ὅπως ἀντεγράψωσι κείμενα μεταγενεστέρως ἐποχῆς. Καὶ αὐτὸς ὁ τὰ μάλιστα γεγυμνασμένος ὀφθαλμὸς δὲν ἀρκεῖ πάντοτε νὰ ἀνέρῃ τὰ ὑπολανθάνοντα ἔχνη τοῦ πρώτου κειμένου· ἀπαιτεῖται ἡ χημεία νὰ βοηθήσῃ τὸν παλαιογράφον ὅπως ἀναγάγῃ εἰς τὴν ζωὴν τοὺς χαρὰκτῆρας τῆς ἡμισβεσμένης γραφῆς. Τὴν ἐργασίαν ταύτην, ἀπαιτοῦσαν πολλοὺς κόπους, πολλὴν ὑπομονὴν καὶ τέχνην, ἐπ' ἐσχάτων μόνον ἐδοκίμασαν, τὰ δὲ ἀποτελέσματα ὑπερέβησαν πολλὰκις πᾶσαν ἐλπίδα.

Εἰς ἰδίῳς ἀνὴρ, ἐν διαστήματι τεσσαράκοντα ἐτῶν, κατώρθωσεν ἀληθῶς τεράστια ὡς πρὸς τοῦτο, ὁ διάσημος Ἄγγελος Μαῖος, ἀποθανὼν καρδινάλιος ἐν Ρώμῃ τῷ 1854, ἀφοῦ ἤρχισεν ὡς γραφεὺς τῶν ἀνατολικῶν γλωσσῶν ἐν τῇ Ἀμβρουσιανῇ τῶν Μεδιολάνων βιβλιοθήκῃ, καὶ οὗτινος τὸνομα ἐκόσμησεν ἐπὶ πολλὸν χρόνον τὸν κατὰλογον τῶν ἀλλοδαπῶν ἐταίρων τοῦ Ἰνστιτούτου. Πόσαι τόμοι ὀφείλονται εἰς τὴν ὀξύνειαν, τὴν φιλοπονίαν τοῦ ἀκαμάτου τούτου ἐρευνητοῦ! Δὲν ἀρνούμαι ὅτι εἰς τὴν ἀφθονον τῶν κειμένων συλλογὴν ὅσα ἐκ τῆς λήθης ἀπέσπασεν, ὑπάρχουσιν

καὶ πολλὰ νεωτάτης ἐποχῆς συνερανίσματα, πολλή θεολογία βυζαντινὴ, πολλή γραμματικὴ μετρίας αξίας, πλὴν χρήσιμα καὶ ταῦτα δι' ὅσους φρονεῖσιν ὅτι οὐδεὶς αἰὼν ὑπάρχει ὅλως ἀπόβλητος ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν γραμμάτων καὶ τοῦ ἀνθρώπου πνεύματος. Ἀλλὰ μετὰ τούτων εὐρίσκονται καὶ πολύτιμα τεμάχια, ἀνήκοντα εἰς αὐτὴν τὴν κλασικὴν ἀρχαιότητα.

Ἐκ τούτων εἶναι πρῶτον ἐν ἀξιόλογον συμπλήρωμα εἰς τοὺς λόγους τοῦ ἀττικῷ ῥήτορος Ἰσαίου, συμπλήρωμα φανερὸν ὑπὸ τοὺς αὐτοὺς χρόνους καθ' οὓς ὁ Ἕλλην Μουστοζύδης ἀνεύρισκε καὶ ἐδημοσίευε τὰς ἐλλειπούσας τέως σελίδας ἐκ τοῦ σπουδαίου τούτου τῶν τοῦ Ἰσοκράτους λόγων, τοῦ περὶ τῆς Ἀντιδόσεως.

Ἔρχεται ἔπειτα ἡ μετὰ τὸν Φρόντωνος καὶ Μάρκου Αὐρηλίου ἐπιστολογραφία, εἰκὼν πιστοτάτη καὶ ὅλως ὡς πρὸς ἡμᾶς καινοφανὴς ἀμοιβαίας κοινωνίας αἰσθημάτων καὶ διανοημάτων, τιμώσης ὁμοίως τὸν σοφιστὴν καὶ τὸν νέον Καίσαρα τὸν μαθητὴν του. Ἀναμέσον τῆς ἀπαρμιλλοῦ ἐπιστολογραφίας τοῦ Κικέρωνος καὶ τῆς κομψῆς συλλογῆς ἐπιστολῶν Πλινίου τοῦ Νεωτέρου, αἱ Φρόντωνος καὶ Μάρκου Αὐρηλίου ἐπιστολαὶ, ὅσον κεκολοβωμένα καὶ ἂν ἦναι σήμερον, φέρουσι χαρὰ καὶ χαριστάτης πρωτοτυπίας, τὰ μάλιστα διδασκτικῆς πρὸς τοὺς ἱστορικοὺς τοὺς μελετῶντας ταύτην τῆς ῥωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας τὴν περίοδον. Ἡ εὐγενὴς καὶ τρυφερὰ τοῦ νέου Καίσαρος ψυχὴ διαχέεται ἐνταῦθα εἰς τόνους οἰκισιτέρους ἢ εἰς τὰ πρὸς ἑαυτὸν, ἔργον τῆς ὀρίμου ἡλικίας του. Τοῦ διδασκάλου ἡ σχολαστικότης συγκεντρῶται μὲ μίαν τινὰ εἰλικρίνειαν στοργῆς, ἥτις ἔχει καὶ αὐτὴ τὴν εὐγλωττίαν της, καὶ καθιστᾷ ἀγαπητὸν πρὸς ἡμᾶς τὸν παιδαγωγὸν τούτον ἐνὸς μεγάλου ἀνδρός.

Ἀνέφερα τὸν Κικέρωνα τὸνομα τοῦτο μ' ἐνθυμίζει πολλὰ τῶν λόγων αὐτοῦ ἀποσπάσματα ὑπὸ τοῦ Ἀγγέλου Μαΐου ἀνευρεθέντα καὶ ἀποδοθέντα ἡμῖν μετὰ τινων περικοπῶν ἐκ τῶν ἀρχαίων αὐτοῦ σχολιαστῶν, ἀλλὰ πρὸ πάντων τὸ περίφημον σύγγραμμα τῆς Πολιτείας, ἧς δὲν εἴχομεν τέως εἰμὴ ἐν ἐπεισόδιον, πλὴν θαυμαστὸν, τὸ ἐκπινον τοῦ Σκιπίωνος. Ἡ Πολιτεία, καὶ τοὶ ἀσχημιζόμενοι ἐν ὑπὸ πολλῶν χασμάτων, ἀναφαίνεται τοῦλάχιστον μὲ τὰς μεγαλοπρεπεῖς τῶν μερῶν της ἀναλογίας, μὲ τὸ σεμνὸν ἀξίωμα τῶν φιλοσοφικῶν δογμάτων της, καὶ τὴν ἀδιάπτωτον καλλονὴν λεκτικῷ ὕφους ὑποτυποῦντος τὸ πνεῦ-

μα τῆς ῥωμαϊκῆς πολιτικῆς κατὰ τὴν λαμπροτέραν αὐτῆς ἐποχὴν. Τινες τῶν ἡμετέρων ἀκροατῶν ἐνθυμοῦνται ἴσως ἀκόμη τὴν μεγάλην τῆς σοφῆς Εὐρώπης συγκίνησιν, ὅτε ἐκ τῶν πιεστηρίων τῆς Ῥώμης διεδόθη κατὰ πρῶτον τὸ πολύτιμον κείμενον, ἐνθυμοῦνται πῶς ἐπὶ τῶν ἐξ Ἰταλίας βαθμῶδὸν ἀφικνουμένων φύλλων αὐτοσχεδιάσθη ἡ εὐγλωττος ἐκείνη τοῦ Κ. Βιλλεμαίνου μεταφράσις, ἥτις ὡς λαμπρὰ ἤχῳ ἐδιπλασίαζε τὴν μάγισαν τῆς ὥραιας τοῦ Κικέρωνος φράσεως· γινώσκουσι δὲ καὶ πῶς ὁ Κ. Βίκτωρ Λεκλέρκιος, ὅστις ἐξέδιδε τότε τὸν Κικέρωνα, εὐρέθη εἰς θέσιν νὰ πλουτίσῃ καὶ κοσμήσῃ τὴν ἐκδοσὶν του διὰ τῶν νέων σελίδων, ἐπιθεωρημένων καὶ ἡρμηνευμένων ὑπ' αὐτοῦ κατὰ τοὺς αὐστηροτέρους κανόνας τῆς κριτικῆς. Μακρὸν ἤθελ' εἶσθαι νὰ καταλέξω πάσας τὰς ἐπὶ τοῦ ἀθανάτου εἰς τὸ ἐξῆς κειμένου τούτου γενομένας καὶ τότε καὶ μετέπειτα ἐργασίας τῶν φιλολόγων. Τοῦτο μόνον ἀρκοῦμαι νὰ εἶπω, ὅτι οὐδέποτε οὗτοι ἐνισχύθησαν τόσον εἰς τὰς ξηρὰς μελέτας τῶν, ὅσον ἐκ τοῦ ἐνθουσιασμοῦ δι' αὐτοὺς ἀνευρεθεὶς οὗτος μέγας ὑπομνηματισμὸς τῆς ῥωμαϊκῆς ἱστορίας καὶ τῶν ῥωμαϊκῶν θεσμῶν.

Ἡ σύντομος ἐπιθεώρησις, ἐξ ἧς ὀλίγας τινὰς σελίδας ἀποσπῶ σήμερον, ἀρχεται ἐκ τῶν δημοτικῶν ποιημάτων, ἵσταται δὲ εἰς τὰ φιλολογικὰ μνημεῖα τῶν χρόνων τοῦ Ἀλεξάνδρου. Ἀλλ' ἐκτὸς τῶν περιφανῶν τούτων ἀναμνήσεων θίγει προσέτι καὶ ὅλας τὰς φάσεις τοῦ ἑλληνικοῦ καὶ ῥωμαϊκοῦ πνεύματος, ὅλας τὰς μορφὰς τῆς φιλολογίας καὶ ὅλας τὰς προόδους τῆς ἐπιστήμης εἴτε πρὸ, εἴτε μετὰ τὴν ἐγκαθίδρυσιν τοῦ χριστιανισμοῦ. Καὶ πάλιν ἠναγκάσθη νὰ παραβλέψῃ πολλὰ μικρὰ εὐρήματα, οὐχὶ ἀλυσιτελῆ πολλὰκις πρὸς τὴν ἱστορίαν τῆς φιλολογίας καὶ τὴν κριτικὴν. Ἡναγκάσθη νὰ παραλείψῃ πολλὰ ἀνέκδοτα κείμενα, ἅτινα ἐσχάτως ἀναγγελλθέντα διήγειραν τὰς πλέον ἐπαγωγούς ἐλπίδας. Οὐδ' εἰπὼν τι προσέτι περὶ τῆς φιλολογίας ἐκείνης τῆς διατηρηθείσης οὐχὶ ἐπὶ τοῦ παπύρου, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ μαρμάρου ἢ τοῦ χαλκοῦ. Δὲν εἰπὼν τι περὶ τῶν ἐπιγραφῶν, ὧν ὁ ἀριθμὸς ὑπερδιπλασιάσθη διὰ τῶν ἀδιακόπως ἐνεργουμένων ἀνασκαφῶν ἀπανταχοῦ τοῦ ἀρχαίου κόσμου. Ἐνταῦθα ὑπάρχουσι θησαυροὶ ἀπείρου ποικιλίας, ἀπὸ τῶν ψηφισμάτων καὶ λοιπῶν δημοσίων γραμμάτων μέχρι τῶν ἐμμέτρων ἐπιγραμμάτων, ἅτινα εἰς τὴν ἐκφραστικὴν των βραχυλογίαν εἶναι πολλάκις ἀριστουργήματα. Ἰνα

καταδείξω πάντα τὰ τοῦ εἶδους τούτου ἄξια μνείας, ἔπρεπε ὁ ἀνοίξω νέον κεφάλαιον ὅπου μόνη ἡ βιβλιογραφία, ἤθελε καταλάβει οὐ μικράν ἔκτασιν. Πλὴν δὲν δύναμαι νὰ παραλείψω σκέψεις τινὰς προαναγγελλθείσας ἐν ἀρχῇ τοῦ παρόντος λόγου, τὰς ὁποίας μοι ἀνακαλεῖ αὐτὴ ἡ περὶ τῆς ἑλληνίδος καὶ λατινίδος ἐπιγραφικῆς μνεία.

Τῆς ἀρχαίας ἱστορίας αἱ ἀλήθειαι δὲν πολλαπλασιάζονται διὰ μόνον τῆς ἀποκτήσεως ἑλληνικῶν ἢ ῥωμαϊκῶν κειμένων· διαφωτίζονται προσέτι ὡς δι' ἀνταυγασμοῦ καὶ ἐκ τοῦ φωτός τοῦ ἐπιχεομένου εἰς τὴν τῶν ἄλλων ὁμόρων λαῶν ἱστορίαν. Πολλοὶ δὲ τῶν λαῶν ἐκείνων, οἵτινες ἐκ τοῦ Ἡροδότου ἢ ἐκ τῶν Γραφῶν μόνον ἦσαν μέχρ' οὗτοδε ἡμῖν γνωστοί, ἐπανεῦρον ἐσχατῶς τοῦς ἀθηναικοὺς καὶ ἐθνικοὺς τῆς φήμης τῶν τίτλους. Ἡ Ἀσσυρία καὶ ἡ Αἴγυπτος δὲν παρίστανται πλέον εἰς ἡμᾶς διὰ ξένων μαρτύρων· τὰ γηραιά τῶν μνημεῖα ἐκ τοῦ κονιορτοῦ τῶν αἰώνων ἀνακύπτοντα μὲ χιλιάδας ἐπιγραφῶν, καὶ μὲ τὴν ἰθαγενῇ αὐτῶν γλώσσᾳ ἐξηγηθεῖσαν τέλος, ἐπιβεβαιούσι, συμπληροῦσιν ἢ διορθοῦσιν ἐκάστοτε τὰς τῶν ἱστορικῶν μαρτυρίας. Ἡ ἐπὶ τοῦ βράχου τοῦ Βεχιστοῦν ἐπιγραφὴ συμπληροῖ πολλὰ χάσματα τῆς τῶν Ἀχαιμενιδῶν ἱστορίας, καὶ ἐπιμαρτυρεῖ τοῦ Ἡροδότου τὸ φιλάληθες. Τῆς Βαβυλώνος καὶ τῆς Νινευὶ αἱ πέτραι μᾶς ἀποδίδουσιν τέλος τὰ χρονικά τῆς ἀρχῆς, ἥτις προηγήθη τῆς τῶν Μήδων καὶ τῶν Περσῶν. Ὡς πρὸς τὴν Αἴγυπτον τῆς ἐπιστήμης αἱ πρόοδοι εἶναι μὲν παλαιότεραι, ἀλλ' ὅχι ὀλιγώτερον λαμπραί. Τί ἐγνωρίζομεν περὶ τῶν ἀρχαιοτέρων τοῦ Ψαμμητίχου Φαραῶνων πρὶν τῶν ἀσιμνήστων ἀνακαλύψεων τοῦ Σαμπολίανος καὶ τῆς αὐτοῦ Σχολῆς; Ὅποιαν δὲ αἱ ἀνακαλύψεις αὗται ἐπ' ἡνέγκον μεταβολὴν εἰς τὴν σπουδὴν τῶν αἰγυπτιακῶν ἀρχαιοτήτων! Ἐν τῇ Περσίᾳ καὶ τῇ Ἰνδικῇ οὐ μόνον τὰ μνημεῖα τῆς γλυπτικῆς καὶ ἀρχιτεκτονικῆς ἀνέκυψαν εἰς φῶς, ἀλλὰ φιλολογία ὁλόκληρος, μετὰ γλώσσης σοφῆς, μετὰ λεπτῶν μεθόδων ἀναλύσεως γραμματικῆς, ἐξῆλθε τῶν ἱερῶν ἀδύτων καὶ τῶν βιβλιοθηκῶν. Ἡ ἀρχαιοτάτη οἰκογένεια τῶν Ἀρυαίων, προγόνων τῶν Εὐρωπαϊῶν ἡμῶν, ἀπεκάλυψε τέλος ἡμῖν τὰς παραδόσεις, τοὺς μύθους αὐτῆς, τὴν πρωτότυπον καὶ βαθεῖαν φιλοσοφίαν τῆς.

Ἐξ ὧν τούτων τῶν νεοφανῶν ἀνακαλύψεων ἡ περὶ τὰς λέξεις μελέτη ὠφελεῖται οὐχ ἥττον ἢ ἡ περὶ τὰ πράγματα· ἢ, ὀρθότερον εἰπεῖν, χάρις εἰς τὰς νεοφανεῖς ταύτας ἀνακαλύψεις, αἱ δύο αὐ-

ται σπουδαὶ συγχωνεύονται μετ' ἀλλήλων ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον. Ἡ γνώσις τῆς σανσκριτικῆς καὶ τῆς ζενδικῆς ἀνεκαίνισε ῥιζήδων πᾶσαν ἐν γένει τὴν γλωσσομάθειαν, ἀποτελέσασα ὑπὸ τὸ ὄνομα συγκριτικῆς γραμματικῆς ἓνα τῶν κλάδων τῆς καθόλου ἱστορίας. Αἱ δύο κατ' ἐξοχὴν κλασικαὶ γλῶσσαι τῆς Δύσεως, ἡ ἑλληνικὴ καὶ λατινικὴ, ἔλαβον ὡς ἐκ τούτου μείζονα, οὕτως εἰπεῖν, σπουδαιότητα καὶ κύρος. Ἢδη ἐνδιαφέρουσιν οὐ μόνον διὰ τῶν μεγάλων ἰδεῶν καὶ τῶν μεγάλων ἀναμνήσεων ἃς ἐκφράζουσιν ἐν τοῖς βιβλίοις, ἐπὶ τοῦ λίθου ἢ τοῦ χαλκοῦ τῶν μνημείων· ἐνδιαφέρουσι προσέτι καὶ διὰ τῶν σχέσεων καὶ τῆς συγγενείας αὐτῶν πρὸς τὰς γλώσσας τῆς ἀνω Ἀσίας. Ἀναλύομεναι μετὰ νέας ἀκριβείας ἡ διάλεκτος τοῦ Ὁμήρου καὶ ἡ τοῦ Βιργιλίου, ἀποκαλύπτουσιν ἡμῖν νέα φαινόμενα, ἐπὶ πολὺν χρόνον ἀπαρατήρητα. Ὡς τὰ λείψανα ἐκεῖνα τῶν ἀπολεσθέντων φυτῶν καὶ ζώων, ἅτινα ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἔδλεπον οἱ ἄνθρωποι χωρὶς νὰ γνωρίζωσι τὴν καταγωγὴν καὶ τὴν γεωλογικὴν αὐτῶν σημασίαν, πλείσται λέξεις καὶ τύποι γραμματικοὶ ἔν τε τῇ ἑλληνικῇ καὶ τῇ λατινίδι φωνῇ ἀποκτῶσιν ἥδη ἔννοιαν, καὶ κινούσι προβλήματα ἄγνωστα εἰς τοὺς πρὸ ἡμῶν. Βαθμηδὸν καὶ κατὰ μικρὸν σχηματίζεται φυσιογία τις θετικῇ τοῦ λόγου, προσφάδουσα τὰ βαθύτατα μυστήρια τοῦ ἀνθρωπίνου βίου καὶ τῶν διαφορῶν αὐτοῦ μορφῶν.

Τῆς περὶ τὴν φιλογίαν κριτικῆς οἱ ὀρίζοντες δὲν ἐπλατύνθησαν ὀλιγώτερον τῶν τῆς γραμματικῆς καὶ τῆς ἱστορίας. Θραύων, ὅπως οὖν ἀποτόμως ἴσως, τὸ διάγραμμα ἐν ᾧ ἐμπερικλείοντο τέως αἱ περὶ τῶν ἀρχαίων κλασικῶν ἡμῶν θεωρίαι, ὁ Οὐόλφιος μᾶς ἔδωκεν ἀφορμὴν νὰ συγκρίνωμεν πρὸς ἀλλήλας τὰς διαφόρους φιλολογίας, ὅπως καὶ τὰς γλώσσας, ἡ δὲ ἀντιπαράθεσις αὕτη ἀνέδειξε καλλονὰς, μὴ ἐκτιμωμένους ὡς ἔδει πρότερον, καὶ εἰς αὐτὰ ἔτι τῆς Ἑλλάδος τὰ ἀριστουργήματα. Ἀδίκως διεταράχθη ἐκ τούτου ἡ τῶν ἡμετέρων διδασκάλων ἀκριβὴς, πλὴν ὀλίγον τι περιορισμένη, φιλοκαλία. Ὁ Ὁμηρος κερδαίνει μᾶλλον ἢ χάνει εἰσπερχόμενος, μετὰ προφανῶν ἀναλογιῶν, εἰς οἰκογένειαν πολυάριθμον δημοτικῶν ἀοιδῶν, οἷους παρήγαγον ἐν τῇ νεότητι αὐτῶν ὧλοι· αἱ ἀληθῶς γενναῖαι καὶ ἄξιοι τῆς δόξης φυλαί, ἀπὸ τῶν Ἰνδιῶν ἄνωθεν μέχρι τῶν τοῦ μεταίωτος χριστιανικῶν λαῶν. Ἡ *Ραμαϊάνα*, τὰ *Νιβερλοῦγγερ* καὶ τὸ *Ἀσμα* τοῦ *Πορσεβῶ* ἀναδεικνύουσιν ἔτι μᾶλλον τὴν ἀξίαν τῆς *Ἰλιάδος*

καὶ τῆς Ὀδυσσεύς, ἐνῷ ταῦτοχρόνως βοηθοῦσιν ἡμᾶς ὅπως ἐξηγήσωμεν ἄνευ θαύματος τὴν πρῶτην αὐτῶν γένεσιν. Ὑπὸ ταύτην τὴν ἐποψιν, ἡ σπουδὴ τῶν ἐπὶ πολὺν χρόνον παρημελημένων ἢ παρεγνωρισμένων μνημείων ξένης ποιήσεως συντελεῖ πλεονέκτερον εἰς τὴν τελειοποίησιν τῆς κριτικῆς, τῆς ἀφορώσεως τὴν Ἑλληνικὴν φιλολογίαν, παρ' ὅσον ἤθελεν ἴσως συντελέσει ἡ ἀνεύρεσις μιᾶς ἐκ τῶν χρόνων τοῦ Πεισιστράτου ἢ τοῦ Περικλέους ἐποποιίας. Καὶ ὁ λόγος τούτου εἶναι ὅτι τοῦ λοιποῦ ὅλα τὰ διάφορα μέρη τῆς ἱστορίας ὑπάρχουσιν ἀλληλένδετα καὶ ἀλληλέγγυα, ὅλα τοῦ ἀνθρώπινου πνεύματος τὰ προϊόντα ἀδελφά, εἰς οἵανδ' ἴσως καὶ ἂν προάγωνται γλῶσσαν. Ἄν δὲ ἡ Ἑλλὰς καὶ ἡ Ῥώμη ἀπώλεσαν τὸ προνόμιον νὰ ἔλκωσιν αὐταὶ μόναι τὴν προσοχὴν ἡμῶν, διασφύζουσιν ὅμως ἄλλα, ἀΐδια καὶ ἀναφαίρετα, διὰ τὴν ὑπεροχὴν τῆς μεγαλοφυΐας των, διὰ τὰς στενὰς σχέσεις, τὰς ὁποίας τὸ συγγενὲς καὶ ἡ παίδευσις διατηροῦσιν ἀναμέσον τῶν δύο ἐκείνων μεγάλων λαῶν καὶ τῶν λαῶν τῶν ἐπιτετραμμένων παρὰ τῆς θεῆας Προνοίας νὰ ποδηγετῶσι τὴν σήμερον τοῦ πολιτισμοῦ τὴν πρόδον.

ΕΡΥΘΡΟΣ ΝΑΝΟΣ.

ΔΙΗΓΗΜΑ ΡΩΣΣΙΚΟΝ. (1)

Ὁ κόμης, ὑποταχθεὶς, δὲν ἔσκωπτε πλέον οὔτε ἡπεῖλει· ὡς εἰς πάσας τὰς θηριώδεις καὶ χαμερπεῖς φύσεις, ἡ μόνη ἐμφάνισις δυστυχίας τῷ ἐπρόξενει τρόπον.

Ἡ Ἀλεξάνδρα ἐπανελάθεν.

— Ἐνθυμεῖσθαι τὴν νύκτα καθ' ἣν ἐτελεύτησεν ἡ μήτηρ μας; Ἀφοῦ ἐκοινωνήσας παρὰ τοῦ σεβασμίου ἐκκλησιαστικοῦ τοῦ σήμερον ἀρχηγοῦ τοῦ κλήρου τῆς ἐπαρχίας ταύτης, ἠθέλησε νὰ συνδιαλεχθῇ καὶ μετ' ἐμοῦ.

Ἀνάμνησις ταχεῖα καὶ κεραυνοβόλος διῆλθε τὸ πνεῦμα τοῦ μπογιάρου. Ἀνεμνήσθη ὅτι, κατὰ τὴν αὐτὴν νύκτα, ἡ μήτηρ του τὸν προσεκάλεσεν ἐπίσης καὶ παραγγέλουσα εἰς αὐτὸν νὰ ἀγρυπνῇ ἐπὶ τῆς ἀδελφῆς του καὶ νὰ καθιστᾷ αὐτὴν εὐτυχῇ, εἶχε προσθέσει.

— Πρόσεξε τέκνον μου, μὴ παραβιάσῃς τὴν ἐσχάτην θέλησίν μου, διότι θὰ ἐξακτάται ἀπὸ

τὴν ἀδελφὴν σου νὰ σὲ κάμῃ νὰ πληρώσῃς πολὺ ἀκριβὰ πᾶν ἐγκλημὰ σου κατὰ τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς φιλανθρωπίας.

Ὁ λόγος οὗτος, λησμονηθεὶς ἅμα σχεδὸν ἐλέχθη, ἐνεφανίζετο αἶφνης λάμπων καὶ ἀδυσώπητος, μνημονευθεὶς ὑπὸ τῆς Ἀλεξάνδρας.

Αὕτη ἐξηκολούθησεν.

Ἀφοῦ μὲ ἔκαμε νὰ ὀρκισθῶ ἐπὶ τοῦ ἐσταυρωμένου νὰ μὴ μεταχειρισθῶ τὴν ἀποκάλυψιν εἰμὴ εἰς ὑπερτάτην στιγμὴν, προσέθεσε « Ἐλάβε χάραν κατὰ τὸ διάστημα τῆς ζωῆς μου πράξις δι' ἣν αἰτιῶμαι ἐμαυτὴν, καὶ δι' ἣν δὲν ἔπαυσα αἰτούσα συγγνώμην παρὰ τοῦ Ἰψίστου, χωρὶς ὅμως νὰ ἔχω τὸ θάρρος νὰ τὴν ἐπανορθώσω. Ὅτε ὁ ἀδελφός σου Μιχαήλ ἦλθεν εἰς τὸν κόσμον, ἤμεθα ὁ πατήρ σου καὶ ἐγὼ εἰς τὴν ἐπαυλιν ταύτην, καὶ οἱ πόνοι μὲ κατέλαβον τοσοῦτον αἰφνιδίως ὥστε, μὴ ἔχοντες καιρὸν νὰ καλέσωσι τὸν ἱατρὸν ἐκ τῆς πόλεως, κατέφυγον εἰς τὴν μαίαν τοῦ χωρίου, εἰς τὴν Ἄνναν Ἰβανόβα. Εὐτύχημα ἦτο τοῦτο δυστύχημα; Μόνος ὁ Θεὸς δύναται ν' ἀποφανθῇ. . . . Ἀλλ' ἡ ἐχεμύθεια τῆς γυναικὸς αὐτῆς μᾶς ἐχρησίμευσε νὰ κρύψωμεν βλῆθριον μυστήριον. Ἐγέννησε δύο διδύμα· τὸ ἐν καλῶς ἐσχηματισμένον, ῥωμαλέον· τὸ ἄλλο ἐμπαθές, ῥαχιτικόν, τερατώδες. . . . αὐτὸ ἦτον ὁ πρωτότοκος. . . . Ὁ πατήρ σας ἀπληπισμένος εἰς τὴν ιδεάν νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸ ὄνομα καὶ τὴν περιουσίαν του εἰς τὸ ἄμορφον αὐτὸ ὄν, δὲν ἐδίστασε ποσῶς, ἀλλ' ἀπέκρυψε τὴν γέννησίν του, εἰπὼν ὅτι εἶναι δυστυχὲς ὃν συλλεχθὲν ἔνεκεν οἴκου, καὶ δὲν ὡμολόγησεν ὡς υἱὸν εἰμὴ τὸ νεώτερον. . . .

Ἡ Ἀλεξάνδρα διέκοψε πρὸς στιγμὴν τὴν διήγησίν της· ὁ κόμης καταβληθεὶς, ἐφαίνετο ἐκμηδενισθεὶς.

— Μ' ἐννόησας; ἠρώτησεν αὐτήν.

Ἐκίνησε τὴν κεφαλὴν, οἱ ὀφθαλμοὶ του αἵμα-τοδοχαρεῖς ἤστραψαν ὑπὸ ἀπαισίας λάμπσεως.

— Δικτεῖνεσαι, εἶπεν, ὅτι ὁ Ἰουροδιότης εἶναι ὁ ἀληθὴς κύριος τῶν κτημάτων τούτων.

— Κᾶτι τι περισσώτερον, ἔχω τὰς ἀποδείξεις. Ἀνεπήδησεν ἐπὶ τῆς ἐδρας του.

— Τὰς ἀποδείξεις!

— Ἦθελον νὰ σὲ κατασυντρίψω ἵνα τιμωρήσω τὰς πρὸς με ἀδικίας σου, τὰς πρὸς τοὺς ὑποτελεῖς ὁμότητας καὶ βιαιοπραγίας σου· μολοντοῦτο ἀπὸδος τὴν ἐλευθερίαν εἰς τὸν Σέργιον Κωώβσκιην, καὶ καταστρέψω τὰ ἔγγραφα αὐτὰ τὰ ὑπογεγραμμένα ὑπὸ τῆς μητρὸς μας, καὶ τηρῶ αἰωνίαν σιω-